

No. 551/1922 ian.19
Postul Jandarmi Aiton

Către Compania de Jandarmi Cluj

Avem onoare a raporta:

Sălașele de țigani nomazi compuse din 6 căruțe, la 10 zile după izgonirea din teritoriul postului, poliția de stat Cluj, cu actul anexat, i-au înapoiat din nou în comuna Giurfalău[1], în teritoriul acestui post, constatând că numiții ar fi de origine din aceeași comună. Cum s-ar putea constata, pe când țiganii nu au asupra lor nici o hârtie justificatoare?

Din nou au fost izgoniți de noi, dându-i din comună în comună spre orașul Turda, iar în ziua de 13 l.c. s-au înapoiat din nou în pădurea orașului Cluj, unde se află până în prezent. Cerșind din casă în casă prin comunele Feleac și Giurfalău, fiind avutul populației foarte periclitat, zilnic se fură găini și haine din comunele din jurul Clujului ce aparțin acestui post. Având în vedere că din acest sălaș au fost cei arestați de noi, individul Șarcezi Ioan și Macavei Bangău, fiind din banda ce a comis crima furt prin escaladare în comuna Indol[2], județul Turda-Arieș, care au fost predați parchetului Turda prin postul Petrid, j. Turda.

Cu onoare sunteți rugați a interveni ca poliția de stat Cluj să ia măsurile necesare ca sălașele de țigani să fie deportate din jurul orașului, fiind foarte periclitată averea populației din jur, făcând și mare pagubă în pădurea orașului.

Șeful postului

J.-plutonier V. Tocaciu

[Rezoluție din 25 ianuarie 1922: „Cu onoare vă rugăm să binevoiți a se da ordin de izgonire a cetei de țigani nomazi care periclitează avutul locuitorilor din teritoriul postului Aiton”. Comandantul Companiei Jandarmi Cluj]

(Arh.St.Cluj, Prefectura județului Cluj, dos. 1440/1922, f.4)

---

[1] Actualmente com. Gheorgheni, jud. Cluj (ung. Györgyfalva). La recensământul din 1930, localitatea figura cu 18 țigani.

[2] Vechea denumire a com. Deleni, jud. Cluj.

Tuturor prim-pretorilor[1]. La reședință

În urma deciziunii poliției de stat din Cluj no. 3027/1921 din 31.XII.1921 și în urma adresei Companiei de Jandarmi din Cluj no. 11071/1922, prin această ordonanță a lua măsuri urgente ca sălașele de țigani nomazi periculoși siguranței publice să fie expulzați de pe teritoriul județului Cojocna.

Despre măsurile luate ne veți raporta în termen de 15 zile necondiționat.

Subprefect
[indescifrabil]

Cluj la 25.II.1922

(Arh.St.Cluj, Prefectura județului Cluj, dos. 1440/1922, f.3)

[1] Prim-pretorii erau ofițeri de poliție administrativă și judiciară.

România
Ministerul de Interne
Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale
Inspectoratul General de Siguranță și Poliție din Transilvania – Cluj
No. 6658/2.3.1922

Personal

Domnule Director General,

Cu onoare vă înaintăm alăturat studiul nostru despre Chestiunea țiganilor din Transilvania, raportând că guvernul maghiar din 1914, studiind și voind a rezolva această chestiune, a hotărât ca cetatea din Făgăraș s-o transforme într-un mare cămin pentru educarea țiganilor, voind a institui acolo școli de studii și diferite meserii pentru copii de țigani, intenționând astfel cu încetul a-i absoarbe, transformându-i în elemente valoroase pentru neamul unghuresc. Planul a fost elaborat de fostul profesor universitar maghiar din Budapesta Hoffmann[1], care a învățat și [pe] arhiducele Iosif țigănește[2].

Inspector general
[indescifrabil]

Domniei Sale, Domnului Director General al Poliției și Siguranței Generale
București

[ANEXĂ]

CHESTIUNEA ȚIGANILOR DIN TRANSILVANIA

Țigani din Transilvania, ducând o viață mai izolată decât celelalte triburi din alte părți, și-au putut păstra nestrucată vechea „pale romane” pe care o aveau deja la prima lor apariție în Europa și care, la țigani din Spania, Turcia și Regatul Vechi, s-a transformat demult, amestecându-se cu cuvinte străine. Printre țigani din Transilvania se află azi încă mulți care nu vorbesc nici un fel de limbă decât aceea a rasei lor, deși țiganul învață foarte ușor limbi și posedă pretutindeni încă o a doua limbă, aceea a poporului cu care trăiește. Astfel, cei mai mulți țigani din Ardeal vorbesc, afară de „pale romane”, românește și ungurește, parte din ei și sârbește.

După rezultatul recensământului din 1910, locuiau în Ungaria 300.000 țigani[3]. O treime din aceștia stabiliți, sau țigani de la sate, iar două treimi călători sau corturari. Din aceștia, actualmente se află în Transilvania cam 50.000, dintre care jumătate, și poate și mai mulți, sunt țigani cu domiciliu. Se mai adaugă la aceștia și țigani ce locuiesc la periferia multor sate sau multor orașe în fosta Ungarie de sud (azi aparținătoare Jugoslaviei), unde sunt sate în care țigani fac o cincime până la o treime din numărul locuitorilor. Pe lângă acestea, țigani, mai au obiceiul de a-și nega originea, ei se numesc: români, unguri sau sârbi. Numai corturarii nu-și neagă naționalitatea, mergând chiar atât de departe în mărturisirea originii lor încât nu vor să aibă nimic comun cu țiganii domiciliați. Ei și-au păstrat, prin neatârarea limbii lor, prin tradiția legendelor și a poveștilor, care se ocupă și cu origina poporului lor, o oarecare mândrie, care implică izolarea lor și le ușurează separarea de altă rasă.

Corturarii din Ardeal se împart în 4 triburi: „Leila”, „Cucuyia”, „Ciale”, și „Așani”[4]. Fiecare din aceste triburi își are legenda sa din naștere, care, în parte, este foarte interesantă și arată multe semne caracteristice ale acestui popor. În modul cel mai direct, poate și cel mai unilateral, se arată mentalitatea țiganilor în legenda tribului „Ciale”, care spune: „A fost odată un fecior care, cu toate că era foarte harnic, n-a putut ajunge la nimic, căci el suferea de o foame nepotolită și mănca de obicei atât cu cât s-ar putea sătura 20 de bărbați. Deoarece el nu putea câștiga destul pentru a-și putea potoli apetitul, arareori zicea: «sunt sătul»; de aceea, prietenii săi, în glumă, îl numeau Cialo, adică «cel sătul». Fiind însă că foamea lui nu lua sfârșit, Cialo s-a hotărât să meargă la Rege, acolo fiind atâtea mâncări și poate se va putea sătura și el. A mers deci la Rege, căruia i-a oferit serviciile sale. «Ce știi tu?» a întrebat Regele. «Eu pot mânca cât 20 [de] oameni», a răspuns Cialo. Regele a râs și a zis: «bine, te primesc în serviciile mele numai dacă poți soluționa problema următoare: pleacă și vino înapoi, nici ziua, nici noaptea, nici desculț, nici încălțat și când te vei întoarce să nu fii nici înlăuntru nici afară». Cialo a ieșit și în amurgul serii s-a reîntors desfăcând înaintea sa un val de pânză pe care călca. Sosind, s-a așezat pe pragul ușii cu un picior înlăuntru și cu un picior în afară. Regele, văzând aceasta, a spus că este un fecior foarte isteț și că îl primește în serviciile sale. Lui Cialo îi merse foarte bine. El s-a căsătorit și a avut mai mulți copii care, în ce privește foamea,

toți semănau tatălui lor, nefiind niciodată sătui, din care cauză Regele i-a gonit din casă, fiindu-i frică să nu-l lase sărac”. Noi ne tragem toți de la Cialo – zic țigani din acest trib –, avem toți o mare poftă, însă niciodată nu avem destul de mâncare.

Poporul însă își derivă originea din legenda următoare, pe care o numesc „nașterea cimăfae”: „Într-o țară îndepărtată trăia odată un om înțelept care știa foarte multe farmece, dar pe care nu le făcea decât pentru fapte bune. Venea la el oameni din lumea întreagă și îi solicita ajutorul. Odată, când se aflau la el mai mulți oameni, unul l-a întrebat pe omul înțelept de ce nu se căsătorește, pentru ca copiii lui să-i poată moșteni arta. Înțeleptul a răspuns: «pentru că nu cred să pot găsi o soție care să nu facă ceva împotriva voinței mele și, cum trebuie să blestem pe oricine va face ceva contra voinței mele, mai bine renunț la căsătorie». Cei de față însă, insistând prea mult, înțeleptul a spus atunci: «care din fecioarele de față dorește să devină soția mea?» O fată frumoasă pășește înainte și spune: «eu cred că nu voi face niciodată nimic contra voinței tale». Astfel, această fată a devenit soția înțeleptului și au trăit fericiți, întrucât soția lui nu-i ieșea niciodată din dorinți. Ei au avut și copii, fapt pentru care înțeleptul era foarte bucuros, gândindu-se că după moartea lui va avea cine să-i moștenească arta. Într-una din nopți, înțeleptul venind foarte târziu acasă de la bolnavii care îi îngrijea, a spus nevastei lui să-l scoale înainte de a răsări soarele, pentru că trebuie să meargă la niște bolnavi. Femeia văzând pe bărbatul ei că doarme așa bine dimineața și cum știa că s-a culcat așa târziu nu l-a sculat, iar când soarele se ridicase sus și înțeleptul s-a trezit din somn, conform condițiunii dinainte de căsătorie, și-a blestemat nevasta pentru că a ieșit din voința sa, prefăcând-o într-o plantă ocolită de animale și oameni și care în fructul său să conțină atâtea semințe câți copii a avut femeia, iar copii să umble lumea întreagă purtând planta după ei, care să fie silită să le servească și la bine și la rău. După acest blestem înțeleptul a dispărut, iar femeia a devenit o ciumăfae, pe care copiii o purtau cu sine pretutindeni”. Poporul spune că se trage din copiii acestei femei.

Ciumăfaea, pe care în Europa au răspândit-o țigani, se mai află în foarte multe din legendele lor. Ea și astăzi le servește în vrăjile ce le fac și îi atribuiesc putere magică, ce nu e bazată numai pe efectul ei veninos.

Corturarii cunosc multe vrăji la a căror aplicare spun cuvinte în versuri, foarte misterioase. Ei sunt foarte superstițioși, cu toate că în cele mai multe cazuri exploatează superstițiile țăranilor. E foarte interesant cu câtă viclenie se pun ei pe lucru și ce foloase trag din arta lor de a prezice. Dacă o țigancă intră în curtea unui țăran, dintr-o privire aruncată în jurul curții ea vede starea proprietarului. Începe prin a oferi țăranului linguri, oale etc, apoi aduce vorba de vite, de păsări, de semănături și termină zicând că trebuie să dea cu cărțile. Cum așterne cărțile, ea simulează o mare spaimă, spunând că proprietarii au mulți dușmani și după multe și multe întorsături convinge pe țărancă, pentru a scăpa de dușmani, să îngroape bani într-un loc anumit, de unde dacă dispar – și desigur că așa se întâmplă – au pierit și dușmanii.

Țigani cred în existența unor spirite supranaturale care le numesc uritoare. Acestea sunt zânele țiganilor. Ele sunt bune sau rele. „Matina” este regiunea zânelor. Ea este întotdeauna binefăcătoare și sprijinește mai ales pe săraci. „Mantina” albanezilor are o mare asemănare cu prima.

„Keşalgile” sunt considerate ca zâne ale soartei. Ele sunt zâne de pădure, şed în păduri, singurate, pe stânci înalte şi îşi lasă părul lung în jocul vântului. Acestea fac a se naşte uraganul şi grindina. În contra ofenselor sunt foarte susceptibile şi se răzbună în contra ofensatorilor şi celor ce-i aparţin. Dacă sunt atrase de un om de pe pământ, acesta nu le poate posedea decât o noapte şi apoi moare. De aceea Țiganii zic când cineva moare subit: „a dormit cu Keşalgile”.

În legendele şi poveştile Țiganilor cel mai important rol, la chemarea spiritelor, îl joacă „puvuşii”. Aceştia sunt fiinţe omeneşti urâte şi mizerabile. Ei locuiesc în oraşe subterane şi sunt duşmanii pronunţaţi ai omenirii. Țiganii au credinţa că cutremurul provine din moartea vreunui „puvuş”.

Asemănătorii, acestora sunt şi „nivaşii”, care sunt de asemenea fiinţe subpământeşti, locuiesc însă în locuinţe pompoase, sub albia râurilor. Fiicele lor sunt de o frumuseţe extraordinară, ele se mărită adeseori cu oameni de pe pământ şi trăiesc fericite cu aceştia, înconjurate de bogăţii.

„Maşmurdalo” sau omorătorul de carne, care are o mare predilecţie pentru carnea de om, trăieşte în regiunile sălbatice, pândeşte animalele şi oamenii. E însă foarte prost şi noaptea poate fi uşor privat de bunurile şi comorile sale prin viclenii. El serveşte şi pe oameni, dacă şi aceştia i-au servit vreodată.

Transformarea sau tranziţia în animal o formează așa-zii „Locholicio”. Ei au formă de om, însă sunt acoperiţi cu păr şi au o putere teribilă. Aceştia pândesc virginele, dar planurile lor sunt adesea zădărnicate de „câinii-oameni”, care poartă pe trunchiul lor un cap de câine şi care singuri pot să se opună așa-zişilor „locholicio”. Când Țiganii aud în păduri, noaptea, strigăte şi vaete spun că „câinii oameni” se luptă cu „locholicio”.

Pasărea „Ciorana” a Țiganilor e probabil identică cu pasărea „Phönix”. Ea trăieşte 990 ani, moare însă dacă nu suge din sânul aceleiaşi femei.

Piticul „Zignomanuş” locuieşte în grote pământeşti. El este blând, ajută oamenilor şi adesea îi ajută la mari bogăţii.

Tribul „Mulo” sunt copiii născuţi morţi. Ei sunt primiţi în imperiul morţilor numai după al 30-lea an de creştere. Sunt fără oase şi le lipsesc degetele din mijloc de la fiecare mână, fiind siliţi a le lăsa în mormânt. Un „Mulo” trebuie fiert de camarazii săi în fiecare an la aniversarea naşterii, pentru a căpăta noi puteri. Tribul locuieşte în munţi, în locuri inaccesibile, unde îşi păstrează şi comorile pe care le aduc din jafurile lor nocturne. Aceşti oameni numai în noaptea de Anul Nou îşi pot răpi o femeie, pe care o fierb spre a-şi pierde oasele şi a deveni femeie Mulo. De aceea, Țigăncile îşi pun în noaptea de Anul Nou sămânţa de ciunăfae sub căpătâi, pentru a fi ferite de Mulo.

Țiganii mai cred şi în nişte duhuri rele care le pricinuesc supărări. Ei îi numesc demoni „Chagrin”; au forma unui arici de culoare galbenă şi îşi dovedesc existenţa chinuind animalele în timpul nopţii. Ghiara acestui demon le dă o sexualitate inepuizabilă; iar ghiara arsă risipită asupra unui mort îl reînvie.

Țiganii cred în existenţa dracului, pe când de Dumnezeu vorbesc prea puţin, cu toate că în Ardeal sunt foarte puţini Țigani care n-au primit botezul. Aceasta pentru că un proverb de-al lor zice: „Încrederea încontinuu în Dumnezeii dă puţin de mistuit”.

Corturarii cred azi tot mai puţin în legendele străbune. Numai câteva triburi, care locuiesc în Ardeal şi în Jugoslavia de nord, şi-au mai păstrat credinţa.

De asemenea au mai pierdut din cântecele lor țigănești, acum ei cântă cântece românești populare.

Corturarii au și astăzi un voievod numit „Mahlya”, care locuiește în Ardeal, bucurându-se de o mare venerație printre ei. În cerc mai mic, ei sunt subordonați celui mai bătrân din familie sau trib. Fiecare bărbat e stăpânul soției sale. La ei există căsătoria prin cumpărare. Pentru fete frumoase se plătește părinților sume de 2-500 lei. Căsătoria este încheierea unui contract al părinților din ambele părți, care este urmat de o serbare. Pe cât de liberă – în dragoste – este țiganca nemăritată, pe atât de strânsă este după [ce] se mărită, considerându-se o mare rușine când bărbatul este înșelat de femeie. Tot atât de mare este indignarea țiganilor când o fată are relațiuni cu un om străin de rasa ei.

Nici o fată nu se mărită până ce nu-și procură podoabă de păr de argint și monede mari de argint pe care le găuresc și le poartă împletite în cosițe, care atârnă libere. Cele mai apreciate monede sunt talerii Maria Tereza. Se preferă însă și monedele mai vechi, cât și galbenii. Fetele sunt foarte mândre de aceste podoabe și fiecare femeie aproape își păstrează câte o monedă moștenită sau vreun alt obiect de aur sau de argint.

Aproape fiecare familie de corturari posedă o anumită avere, câteva sute sau mii de lei în monede de aur sau de argint. Zilele trecute chiar s-a scris prin ziarele din Budapesta că o familie de țigani căldărari, care căuta ocupație acolo, au putut dovedi autorităților că posedă o avere de aproape 100.000 coroane.

Azi mai există, în Ardeal, foarte puțini țigani care să rătăcească fără nici un plan. Ei deși locuiesc în corturi, totuși se așează în apropierea unui sat unde li se oferă [de] lucru. Jafurile și asasinatele comise de țiganii de pe șesul Ungariei înaintea războiului mondial au făcut ca autoritățile să-i supravegheze îndeaproape. Foarte rari sunt țiganii care locuiesc în barăci de lemn și nu în corturi; aceștia nu se amestecă și n-au nici o legătură cu țiganii din sat.

Corturarii, în cea mai mare parte, se ocupă cu facerea lingurilor. Pe lângă aceasta mai sunt negustori de cai, arzători de var și cărămidari. Ca lăutari sunt foarte căutați; însă nu din ei se recrutează cunoscutele orchestre de țigani, după cum se crede foarte des, corturarii abia cunosc vioară. Numai printre familiile de țigani stabiliți la sate sunt familii unde talentul muzical se moștenește din tată în fiu.

Corturarii constituie și azi o problemă social-politică importantă și vor trece ani până când va fi soluționată definitiv. Ei nu plătesc impozite deoarece nu posedă moșii și un venit curat nu li se poate dovedi; căsătoriile le încheie încă tot în datina lor și copiii îi cresc fără educație școlară.

Cu totul diferit sunt țiganii cu domiciliu stabilit. Aceștia sunt țigani colonizați cu forța, acum 100 sau mai mulți ani și alții, refugiați din Vechiul Regat în Ardeal. Ei formează clasa de jos a orașelor și satelor. Sunt, câteodată, lucrători foarte folositori și în timpul din urmă copiii lor au început a frecventa școlile cu bun rezultat. Ei diferă în toate de corturari și tipul lor de rasă s-a schimbat, nemaiavănd forma îngustă și mică a capului, expresia tipic melancolică a trăsăturilor feței, mâinile și picioarele mici și mersul ușor și mândru al corturariilor. Fețele lor nu mai au decât culoarea brună a tenului și au căpătat o expresie vicleană. Limba lor de trib „pale romane” au uitat-o, fără mici excepții. Ei vorbesc astăzi limba poporului cu care trăiesc[5]; au luat moravurile acestu-

ia, deși în oarecare privință formează încă o comunitate proprie. În coloniile lor, formate din căsuțe și colibele lor proprii, situate la marginea comunei, au și judele lor propriu, numit „chinez”, ales din mijlocul lor, care nu execută însă funcțiuni de autoritate și n-are de aplanat decât certurile lor.

Cununia bisericească, în cazuri foarte rare, o săvârșesc și țiganii stabiliți. Căsătoria lor însă nu este legată de nici o ceremonie. Și nici nu încheie contracte ca țiganii corturari, deoarece nu practică căsătoria prin cumpărare. Pe când corturarii sunt de o mare naivitate și se poartă față de străini ca niște copii care nu-și exprimă decât dorințe, țiganul cu domiciliu stabilit nu este stângaci, știe să calculeze, nu e niciodată mulțumit și rămâne întotdeauna la pândă. De multe ori trebuie să recunoaștem că țiganul stabilit are o mare rutină de trai care dovedește că el posedă multă inteligență. Numai lenea, care îi este caracteristică, și lipsa de persistență îi stânjenesc exploatarea acestei inteligențe. Dacă această lene e înlăturată prin obiceiul de a lucra sau prin frecvența școlii, așa ca puterile lui să se poată dezvolta liber, poate deveni și țiganul un membru folositor al societății. Țiganul posedă – firește – și oarecare inferioritate morală, este întotdeauna egoist și simțul de comunitate pe care îl are corturarul, cel puțin față de camarazii săi de rasă, îi lipsește complet. El nu lucrează, pentru că recunoaște că fiecare om, ca să aibă dreptul la viață, trebuie să lucreze. El caută să scoată din orice lucru foloasele cele mai mari posibile și o activitate din partea sa o consideră numai ca un stadiu de tranziție mai inferior decât posibilitatea de a acapara totul prin înșelarea altora. Dacă se consacră unui lucru el pare a exprima că o face numai în așteptarea fabuloasă a vreunui noroc care să-l scape pentru totdeauna de orice necaz.

De aceea a trebuit să eșueze totalmente încercarea de a atrage pe țigan la cultivarea pământului. Persistența și tenacitatea de care are țiganul lipsă înainte de toate, dragostea de glie și legarea solului de propria-i ființă îi lipsesc complet. Dacă a lucrat o săptămână, se poate odihni două. Mai înainte de toate este pentru o activitate la care să-și poată aplica calculul și abilitatea de a îndupleca. Aci arată o persistență și un devotament viclean, înmulțind prin aceasta existența dubioasă – din care avem destule.

Chestiunea țiganilor s-ar putea rezolva ușor și radical dacă s-ar oferi acestui popor posibilitatea de cultură și câștig, dacă copiii lor ar fi obligați să umble la școală și siliți să învețe meserii. Educația și lucrul pentru țigani, la început, ar trebui făcute în mod forțat, astfel, numai în câțiva ani, chestiunea țiganilor din Ardeal ar fi rezolvată și țara ar câștiga un mare număr de puteri muncitoare.

Din punct de vedere etnografic și psihologic, țiganul vă rămâne încă mult timp interesant. În tot cazul, este singurul popor care, deși lipsit de patrie, a știut să-și păstreze originalitatea și, fără a se cultiva cu cultură națională, a rămas curat în toate particularitățile sale[6].

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 34/1922-1938, f.13-23)

[1] În realitate este vorba de Antal Herrmann, profesor universitar și redactor al revistei „Ethnologische Mitteilungen” (între 1887 și 1907). Sinteza cercetărilor sale de țiganologie a fost publicată într-un lung capitol din Encyclopédie Pallas, apărută în 1893. Herrmann a fost un colaborator apropiat al lui Henrik Wlislöcki, maghiar din Transilvania și unul din preeminenții cercetători ai țiganilor, practicând încă din anii 1880-1890 ceea ce astăzi s-ar numi „etnologia participantă”, trăind alături de țiganii nomazi pentru a se familiariza cu

limba și cultura acestora. Cercetările lui Wlislöcki s-au derulat în condiții istorice deosebit de favorabile, întrucât în epocă folclorul țiganilor din Transilvania era la apogeu. În aceste împrejurări el a publicat rezultatele cercetărilor sale în trei volume impresionante, conținând texte de diverse genuri relative la tradițiile acestei etnii, traduse în germană (1886-1890).

[2] Este vorba de arhiducele Ferencz József de Habsburg, susținătorul financiar și intelectual al lui Henrik Wlislöcki și Antal Herrmann, chiar el autor al unor studii asupra țiganilor. Arhiducele a avut un foarte bun prieten țigan, Ferenc Sztojka, care a elaborat un dicționar țigano-maghiar.

[3] Vezi *A magyar szent korona országainak 1910.évi népszámlálása*, Budapest, 1912 („Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat”). Partea referitoare la Transilvania a fost recent publicată, cu toate adaptările necesare la noua configurație teritorială, de Traian Rotaru, Maria Semeniuc și Elemér Mezei sub titlul *Recensământul din 1910. Transilvania*, București, Edit.Staff, 1999, 711 p. În Ungaria, un recensământ special pentru populația roma a fost realizat în 1893: *A Magyarországon az 1893 január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredménye*, Budapest, 1895 („Magyar Statisztikai Közlemények. Új Folyam”), când au fost înregistrați 105.034 romi în cele 15 comitate ardelenene, adică 4,67% din totalul populației, în vreme ce la nivelul Ungariei (fără Croația) numărul lor era de 274.940 (1,8%). Așadar, la acea dată, ponderea romilor în Transilvania era net superioară comparativ cu Ungaria. Pentru acest aspect a se vedea Ioan Bolovan, *Considerații demografice asupra țiganilor din Transilvania la sfârșitul veacului XIX*, în „Anuarul Institutului de istorie Cluj-Napoca”, XXXII, 1993, p.187-193.

[4] Vezi îndeosebi Kamill Erdős, *A classification of Gypsies in Hungary*, în „Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae”, VI, 1958, nr. 3-4, p.449-457.

[5] În prefața lucrării sale, *Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner. Gramatik*, Leipzig, Wilhelm Friedrich Königliche Hofbuchhandlung, 1884, Heinrich Wlislöcki enumeră trei dialecte ale țiganilor (maghiar-rom, valah-rom și sas-rom), considerând că graiul maghiar-rom din Transilvania este cel mai curat.

[6] Pentru situația țiganilor din vechea Ungarie, îndeosebi în epoca dualismului, vezi: A. Gebora, *Situația juridică a țiganilor în Ardeal*, București, Tip. Leopold Geller, 1932; Iulius Teutsch, *Die siebenbürgischen Wanderszigeuner*, în „Klingsor”, X, 1933, p.101-112; L. Pomogyi, *Cigánykérdés és rendezési kísérletek a dualistakori Magyarországon*, Budapest, 1982.

6

Nr. 282/1922

Tuturor d-lor notari cercuali[1] și primăriilor locale. La reședință.

În urma propunerii companiei, s-a ordonat expulzarea tuturor caravelor de țigani nomazi și vagabonzi din județul Cojocna. Alăturat acestei ordinațiuni, vă recercăm a lua imediat măsurile de expulzare a sus zișilor de pe teritoriul plasei Sărmaș, respectiv a cercului notarial al d-voastre.

După executare ne veți raporta în termen de 12 zile, indicând și măsurile luate. Expulzarea o veți face prin șefii posturilor de jandarmi, până la hotarele plasei, constatând totodată dacă sus zișii își pot justifica averea mobilă (cai, căruțe, porci etc) prin acte legale. În caz contrar, se vor dresa acte legale (procese-verbale), depozitând averea mobilă la primăriile comunale, cercetând pe stăpânul adevărat al acestora în termenul prescris de lege. Pe cei care s-ar constata ca dezertori din armată, sau obligați a face servicii militar activ, îi veți înainta prin posturile de jandarmi proximului cerc de recrutare. Primarii

comunali sunt îndatorați în primul loc a lua măsurile amintite pentru comună, anunțând imediat postul de jandarmi despre prezența în comună a numiților țigani nomazi.

Sub prevederile prezentului ordin cad toți acei indivizi care nu-și pot justifica prezența în comună și ocupațiunea lor, socotiți fiind ca vagabonzi și ca atare primejdioși siguranței statului și a comunei.

Veți instrui și primarii comunali și veți comunica prezentul ordin și postului de jandarmi din cercul d-voastră.

Oct. Suciu
Prim-pretor

Sărmaș, la 4.III.1922

(Arh.St.Cluj, Prefectura județului Cluj, dos. 1440/1922, f.2)

[1] În epocă, notarul era reprezentantul puterii centrale în comunele rurale și organ de îndrumare și control al administrației comunale.

7

Oficiul Sanitar Superior al orașului Cluj
N-rul 643/1922

Domnule Primar,

Alăturat am onoare a vă trimite în copie adresa d-lui comandant al Regimentului 31 Artilerie, conform căruia sunteți rugați a dispune evacuarea țiganilor care locuiesc în găuri de pământ pe „Fellegvár”.

Din partea noastră, acești țigani (8 familii cu 45 membri) au fost în mai multe rânduri deparazitați și locuințele lor dezinfectate, care operațiune s-a făcut chiar și astăzi cu concursul poliției – fiind duși cu toții la stabilimentul de dezinfectare.

Locuințele acestor țigani nu numai din punct de vedere al salubrității publice, dar și din punct de vedere al siguranței sunt periculoase[1].

Medic șef
[indescifrabil]

Cluj, la 26.IV.1922

(Arh.St.Cluj, Primăria municipiului Cluj, dos. 4063/1923, f.1)

[1] Consiliul orașenesc, în ședința din 5 iulie 1922, decide alocarea sumei necesare pentru edificarea a 8 case, cu câte o cameră, bucatărie și closet pentru mutarea celor 45 țigani. Totodată, locul va fi canalizat și prevăzut cu apeduct (Ibidem, f.3).

Nr. 293/1922 adm.

D-lui Subprefect!

Am onoare a raporta că țiganii nomazi periculoși ordinii și siguranței publice aş avea numai în comuna Sânpaul. Primăria acestei comune a înaintat acestei preturi o rugare, în care cere mutarea țiganilor cu forța din locul unde sunt actualmente plasați (afară din comună, lângă șoseaua națională), punându-le în vedere și asigurându-le un teren liber pe teritoriul intern al comunii, unde sunt controlați și supravegheați cu afacerile lor de însuși sătenii.

În urma acestei rugări cu țiganii, am fost provocat și personal și în ziua de azi am provocat și Jandarmeria din Sântmihail [Mihăiești] pentru a lua măsuri relativ la mutarea lor în comună.

Prim-pretor
[indescifrabil]

Cluj, la 18 mai 1922

(Arh.St.Cluj, Prefectura județului Cluj, dos. 1440/1922, f.6)

Oficiul Sanitar Urban Cluj
N-rul 902/1922

**Către Poliția de Stat.
Secția Ordinii Publice. Loco**

Având în vedere faptul că la locurile destinate pentru transportarea și deplasarea gunoaielor zi de zi sunt o mulțime de țigani care din gunoaie scurmă și caută oase și alte obiecte, cu onoare rog să binevoiiți a dispune ca acești țigani să nu fie lăsați acolo din faptul că se pot infecta cu diferite boli contagioase prin gunoaiele provenite de la locuințe unde se află vreun bolnav suferind de boală contagioasă.

În consecință, vă rog în interesul salubrității publice a dispune ca organele d-voastră să privegheze în sensul de sus.

Medic șef
[indescifrabil]

Cluj, la 30 mai 1922

(Arh.St.Cluj, Primăria municipiului Cluj, dos. 3123/1922, f.1)

Ministerul de Interne
Direcțiunea Administrației Generale și Statisticii
Nr. 43.501 din 26 iunie 1922

Domnule Prefect,

Ministerul Sănătății Publice, Muncii și Ocrotirilor Sociale (Inspectoratul general, secția Cluj), cu adresa nr. 11.705/1922, ne face cunoscut, după cum îi comunică medicii sanitari, că purtătorii și transmițătorii germenilor epidemii-ilor în cele mai multe cazuri sunt țiganii corturari, vagabonzi, care umblă din comună în comună, din regiune în regiune, răspândind îndeosebi tifosul exantematic și variola, ceea ce constituie un pericol enorm pentru sănătatea populației, după cum dovedesc multe îmbolnăviri din ultimul timp.

Aducându-vă aceasta la cunoștință, avem onoare a vă ruga să luați urgente și severe măsuri pentru ca acești țigani să fie împiedicați în mișcarea lor continuă și să fie fixați într-un loc stabilit de comună.

Ministru
Arthur Văitoianu

Director general
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Prefectura județului Cluj, dos. 1440/1922, f.1)

Onorat consiliu orășenesc,

Subscriși locuitori din calea Gen. Dragalina, ca proprietari de casă, în numele nostru și al chiriașilor ce posedăm, cu tot respectul ne rugăm cât mai curând a ne elibera de oaspeții nechemați[1] și fără de nici un drept de la oraș, așezați prin peșterile și crăpăturile stâncilor Cetățuei (Fellegvár-ului), care peșteri și crăpături erau până la venirea lor bine împietrite și bine astupate.

Noi purtăm dările și alte impuneri ce vin din partea orașului asupra noastră, noi curățăm odăile, curțile și gunoaiile adunate, le trimitem de 3 ori în săptămână cu căruța orașului la destinul lor.

Acești vagabonzi și bețivi aruncă toată murdăria lor asupra noastră, așa că la ivirea unor morburi contagioase putem fi și noi loviți și familiile noastre din pricina necurătenii acestor nespălați.

Cu stimă,
[urmează 19 semnături]

Cluj, la 6 februarie 1923

(Arh.St.Cluj, Primăria municipiului Cluj, dos. 4063/1923, f.4)

---

[1] Este vorba de un grup de țigani.